

Darko Darovec

Gospodarsko stanje v Beneški Istri 17. in 18. stoletja

Skorajda kot stalnica se v poročilih rektorjev 17. in 18. stoletja vrstijo opisi Istre kot mizerne, hribovite in kamnite dežele, porasle z gozdovi, ki bi sicer po svojih klimatskih razmerah lahko omogočala številne obilne pridelke, "pa kaj ko so podložniki leni in nepri-zadevni, tako da raje kot da bi se potrudili z obdelovanjem zemlje, ždijo v svoji revščini. Orjejo z majhnimi plugi, tako da komaj kaj obrnejo zemljo, posejejo semena, nato pa ne skrbijo več za kulturo, zato ni čudno, da je tako slab pridelek, ki pa bi bil s pravim delom in ljudmi lahko vsekakor dosti boljši," opisuje razmere koprski podestat in kapitan še leta 1795 (Rel., 1795).

Toda ali je temu res tako in ali niso pogostokrat istrski načelniki pretiravali v svojih ocenah samo zato, da bi opravičili skromni prihodek, ki se je nabral v državni blagajni tudi in predvsem na račun njihove velike zapravljenosti ali pa zapravljenosti njihove neposredno podrejene ekipe uradnikov?

Obilica podatkov, ki jih izpričujejo tako osrednji beneški oblastni in gospodarski uradi kakor tudi uradi istrskih komunov, potrjuje, da so bila istrska mesta resda revna v primerjavi s kraji v beneškem zaledju in v *Terrafermi*. "Ženske skrbijo za soline, moški pa so kmetje, ribiči ali mornarji," opisuje razmere koprski podestat leta 1598 (Rel., 1598), medtem ko njegov kolega leta 1762 razvršča prebivalce v 4 rede (*quattro ordini*): meščane, plemiče, ribiče, pomorščake in *popolare*, ki se ubadajo v glavnem z delom na poljih. "Malo je trgovcev in obrtnikov," še pravi, po njegovem pa zato, "ker zaradi bližine Trsta ni prave trgovine, in še ta obrt se omejuje le na najpomembnejša opravila" (Rel., 10, 100). Meščani so se torej po besedah njihovih načelnikov v glavnem ukvarjali s poljedelstvom, podeželani pa z živinorejo, oljkami ter vinom, le nekaj malega so pridelali tudi žita. Dohodke so pridobivali od soli, olja, vina, lesa za kurjavo in ribištva, nekoliko tudi od izkopavanja gradbenega kamna, od druge polovice 18. stoletja pa se je zlasti na koprskem podeželju s sajenjem murv uveljavilo pridobivanje svile (CSM, 573, 1767), ki pa v glavnem ni bilo obdavčeno.

Nekoliko bolje stoječa so bila zlasti severnoistrska mesta Koper, Piran, Izola in Milje, ki jih opisujejo kot kraje, "kjer podložniki s trdom lepo obdelujejo zemljišča in kjer se je kazala človeška prizadevnost v nasprotju z naravnimi danostmi," ugotavlja koprski podestat in kapitan leta 1749 ter dodaja, da je to nedvomno najbolj obdelan kraj v Istri, kjer prebivalstvo narašča in je pridno (Rel., 1749). Med njimi se je še posebno odlikoval Piran, ki je bil tudi dobro poseljen in je razpolagal z daleč najvišjimi dohodki med istrskimi komuni. Zato pa je imel poleg podestatove kot edino istrsko mesto uvedeno dvojno nadzorno kontrolo, eno s strani kapitana Rašporja, ki je moral v svojem mandatu vsaj enkrat pregledati delovanje komunskih finančnih ustanov, v pristojnosti koprskega podestata in kapitana pa je bil nadzor nad černidami, to je kmečko podeželsko vojsko, lokalno mestno vojaško enoto (*bombardieri*), nadzor nad oljčnimi daci in proizvodnjo ter distribucijo soli (*Inquisitione degli Ogli et per l'affare de Sali*) (Rel., 1670). Pirančani naj bi zares dobro živeli, njihov komun je zbral tudi do 11.000 ducatov letnih dohodkov (Rel., 1777), za redno preskrbo z živim pa je skrbel še bogat fontik. Pirančani so Benetkam odstopali redne rente soli, imeli so še donosne dohodke od olja, prizadevni pa so bili ne le v stalnem morjeplovstvu, temveč

tudi v ribolovu in delu na poljih, tako da so bili v primerjavi z drugimi kraji v Istri v precej boljšem položaju.

Le v naštetih krajih ter še v Rovinju, ki v 18. stoletju doseže med istrskimi mesti primat po številu prebivalcev, se očitno odvija edina opažanja vredna ekonomska dejavnost, ki ji zlasti z vidika pobiranja davkov in drugih rent namenjajo pozornost koprski podestati in kapitani, tedaj po funkciji že trdno v sedlu kot osrednji deželni (*Provincia*) uradniki.

Trgovina z avstrijskimi kraji

Posebno problematična je bila za Istrane vselej preskrba z žitaricami, saj so jih domačini uspeli pridelati le za 3 do največ 6 mesecev v letu, drugo žito za potrebe zlasti mestnega prebivalstva pa so morali uvoziti od drugod, iz mejnih avstrijskih dežel in iz Trsta (Rel., 1777), dokler in kolikor je bila odprta oziroma dovoljena trgovina s temi kraji, kajti predvsem od uveljavitve statusa svobodnih pristanišč za Trst in Reko (1719) so avstrijske oblasti ne le z visokimi davki, temveč tudi z visokimi kaznimi preprečevale trgovino z istrskimi beneškimi mesti (Rel., 1732). V teh primerih so žito nabavljali predvsem v Furlaniji, saj so jih k temu prisilili beneški zakoni, vendar so se večkrat zaradi pomanjkanja denarja zatekali po žito tudi v Romagno, Senigalijo, Marke, dobivali so ga še iz papeške države, iz turških dežel. Za to so porabili tudi do 40.000 cekinov letno (Rel., 1749), kar bi pomenilo ob povprečni ceni stara 16 lir 55.000 starov žita (3,685.000 kg) letno za okoli 70.000 prebivalcev, tj. približno četrto kruha na dan na prebivalca.¹

Nasploh je bila problematika trgovine z zalednimi avstrijskimi deželami tako v 18. kot v predhodnih stoletjih v ospredju gospodarskega dogajanja v beneški Istri. Še leta 1608 koprski rektor ugotavlja, da mesto skoraj vse svoje upe stavi na Kranjce in njihovo žito, vendar dodaja, da bi bilo bolje, ko bi namesto številnih trt začeli sami sejati žito, kot so to storili na Kreti, in sicer iz vsaj dveh razlogov, da bi pridelali več žita in da ne bi prodajali oziroma klali svojih volov, kar počnejo, ker morajo lastniki opraviti "carratado",² kdor pa volov nima, je te obveze oproščen. "V zadnjem času je tudi mnogo volov pomrlo zaradi zmrzali, zmanjkovalo je hrane zanje, tako da so jim nekateri dali jesti celo slamo s svojih streh", še slikovito pojasnjuje koprski podestat (Rel., 1608). Vendar se čez slabega pol stoletja naslednik na tej funkciji spominja in o čemer vedo povedati tudi starejši, da je bila trgovina z avstrijskim zaledjem sila živahna. *Arciducali* so tudi s po 200 do 300 konji dnevno prihajali v Koper, kar bi bilo 50.000 tovorov letno, v zameno za tukajšnje proizvode pa so prinašali žita, sir, volno, kože, železo, meso, zlasti goveje za potrebe mestnih mesnic, in druge izdelke, predvsem iz lesa, kot so sodi, razne kadi, čebri, škafi, omare ipd., tedaj pa da je ta promet skoraj povsem prenehal. "Kranjci gredo raje v Trst, Devin, Bakar in Reko, povrh vsega pa še Tržačani gradijo na našem ozemlju soline, medtem ko koprške in miljske opustošajo, čeprav je tržaška sol dražja" (Rel., 1652).

Čeprav je v 15. in 16. stoletju istrska morska sol že globoko prodirala v notranjost avstrijskih dežel in je predstavljala kljub pogostim razmejitvam območij med uvozom morske ali kamene soli, ki so jih določali deželni knezi (leta 1543 je Ferdinand I. določil novo mejo, ki je potekala od Železne Kaple do izliva Dravinje v Dravo in je morska sol ne bi smela prekoračiti; Gestrin, 1965, 153), posrednim kmečkim trgovcem osnovo nadaljnjih možnosti

¹ 1 cekin = 22 lir; 3,685.000 kg x 1,125 (toliko kruha pride iz kg žita) = 4,145.625 : 70.000 (preb.) = 59,2 kg kruha : 245 dni (8 mesecev) = 0,24 kg kruha/preb. dnevno.

² T. i. "carratada" (iz *carro*, it. = voz) je bila splošna deželna tlaka za lastnike volov (prim. Klen, 1963).

trgovanja proti severu vsaj do Drave in celo prek nje v smeri proti Ogrski (Gestrin, 1965, 148–155; Vilfan, 1983, 5–20), se je v 17. in 18. stoletju tehtnica v trgovanju s soljo z zalednimi avstrijskimi deželami prevesila v glavnem na Trst in deloma Reko ter Bakar.

Trgovina z zalednimi avstrijskimi deželami pa v 17. in 18. stoletju ni povsem zamrla. Kot v predhodnem obdobju je doživljala številne vzpone in padce oziroma se je preusmerjala v nove oblike in razmerja. Tako koprski podestat in kapitan Pietro Loredan leta 1670 z zadovoljstvom poroča, da se je obnovila trgovina z Avstrijci, ki vsakodnevno prihajajo, "prinašajoč les v zamenjavo za sol, pa tudi za vino in olje. Samo od daca za sol iztrži fiskalna komora 9.500 lir na leto, pridobi pa se tudi dac za les, če ga izvozijo iz mesta." Na koncu še opozarja beneške oblasti o potrebi ohranitve te trgovine, brez katere bi bilo mesto brez vsake možnosti (Rel., 1670).

Toda ta plat istrskega gospodarstva je bila dejansko bolj kot z notranje-gospodarsko-političnimi dogajanjem povezana z zunanje-političnimi trenji in spopadi med Beneško republiko in avstrijsko monarhijo. Številna pisma in pritožbe so tako z ene kot z druge strani romale na pristojne državne centralne urade. Že okoli leta 1640 poročajo o pravih fizičnih zaporah cest, ki so vodile iz zaledja v beneško Istro (Rel., 1640). Tako so leta 1661 Tržačani pri Ricmanjih zgradili zaprto cesto s skoraj 4 metri (2 *passi*; paš (passus) ali palica = 191,2 cm; Mihelič, 1985, 30) visokim zidom, tako da je bila zaprta cesta, ki je vodila v Milje in dalje v celotno beneško Istro. Koprski načelnik je ob tem poročal beneškemu uradu za meje (*Provveditori dei Confini*), da je to "v veliko škodo svobodni trgovini za vse istrske kraje, zlasti v trgovini s soljo s Kranjci, in povzroča velike skrbi tukajšnjim ubogim podložnikom", ter zahteval, da se za problem zavzamejo ter vzpostavijo prejšnje stanje. Zanj je bila svobodna trgovina v zaledje beneška zgodovinska pravica, "kar kažejo dokumenti in risbe, zgodovina pa že priča o takih poskusih" (CONF, 240). Podrobneje opiše primera in pogodbe iz leta 1463 in 1486 ter pojasnjuje, da je bilo obakrat dogovorjeno, da ne smejo *mussolatov* prisiljevati, kamorkoli sami ne bi želeli iti, kar so sklenili tudi v vseh naslednjih mirovnih pogodbah (prim. Gestrin, 1965, 60 sl.).

Benečani ločijo dve vrsti paktov za urejanje zaledne trgovine, in sicer so osnovo zanje predstavljali:

1. tisti neposredno s Trstom iz let 1223 in 1463, ter
2. s cesarsko hišo iz let 1370 in 1486.

Tedaj so sklenili, da bodo ukinjeni daci na živino, vino in olje za trgovino med beneško Istro in avstrijskimi deželami, kar sta še leta 1610 zagotovila cesarski in španski ambasador v beneškem Velikem svetu, ter da bodo odstranjene vse ovire v trgovini Kranjcev z Istro, zato pa bodo morale Benetke zagotoviti prosto pomorsko pot v Trst, ki so jo zavirale z obo-roženimi ladjami. O tem so sklepali dogovore še vsaj v letih 1634, 1645 in 1689, vendar so bili ti vse prevečkrat kršeni z obeh strani.

Beneška država si je namreč stoletja lastila Jadransko morje ter na račun plovbe po njem pobirala tudi zajetne prihodke. Da jim pa to ni ravno najbolje uspevalo, priča mdr. poročilo koprskega podestata in kapitana Francesca Trona iz leta 1644, ko toži nad trgovanjem Avstrijcev po morju, "ki se požvižgajo na vse naše predpise in pobiranje davkov, ki so jih dolžni. Zato bi po mojem morali uvesti običaj, da bi jim vse blago zasegli ali ga na licu mesta zmetali v morje ali pa jih na povratku zajeli in kaznovali, saj jih sicer ščitijo cesarski ambasadorji." Predlaga še, da bi se vsi namenjeni v Trst morali ustavljati v Kopru in tu plačevati dace (Rel., 1644).

Celo tuje ladje, ki so prihajale v tržaško pristanišče še po uvedbi statusa prostega pristanišča, so morale plačevati pristojbino za plovbo. V pogledu razvoja posameznih delov države pa je bila taka politika prejkone uničujoča za prebivalstvo, ki si ni moglo kaj, da

kljub strogemu nadzoru ne bi poskušalo svojih produktov plasirati na zanimive trge tudi po drugih poteh. Istrani so se z legalno in zlasti ilegalno trgovino preusmerili deloma v Furlanijo, nekoliko bolj pa v Trst, kjer gre za bolj ali manj isti odjemalski prostor kot v predhodnem obdobju. Zato pa še toliko bolj cveti ilegalna trgovina s Kranjsko in kar podoživljajo se liki Martina Krpana.

Tudi zato so Benečani vlagali kar precej diplomatskih naporov, da je leta 1670 koprski podestat lahko zadovoljno poročal o povečanem legalnem prometu z avstrijskim zaledjem. Toda prej kot neposredna pogajanja za svobodne poti v trgovini z Istro so temu verjetno botrovali notranje- in zunanjepolitični dogodki. V letih 1668 do 1670 v avstrijski monarhiji beležimo zaroto ogrskih in hrvaških velikašev, znano tudi pod imenom zrinjsko-frankopanska zarota. Zlasti s slednjimi so imeli Benečani večstoletne tesne stike in povezave, zato so si Habsburžani poskušali pridobiti njihovo naklonjenost. Tudi beneška politika je bila skladna s prizadevanji po ohranitvi miru na svojih mejah "prizanesljiva" do avstrijske pomorske trgovine, predvsem pa pri nenehnih spopadih ob mejah med različnimi istrskimi skupnostmi.

Do novega kroga pogajanj je prišlo med letoma 1694–98, ko je na njunih mejah ponovno grozil večstoletni skupni sovražnik, Otomansko cesarstvo, proti kateremu je tedaj Beneška republika bila boj za Kreto, Avstrijci pa za Beograd. Tedaj so se dogovorili, da bodo problem glede svobodne trgovine s soljo reševali direktno med fiskalno komoro v Gradcu ter komunoma Koper in Milje, zato pa bodo smeli avstrijski podložniki po morju (*Golfo*) prevažati vse razen soli. Toda tudi ta dogovor ni vzdržal, in sicer zaradi:

1. Avstrijci niso prenašali, da jim zaradi tega dogovora beneški uradniki pregledujejo vsako barko,

2. Benečanom pa se je zdelo za malo, da so jim na račun le 8.000 modijev soli iz Istre prepuščali nenadzorovano vso ostalo trgovino za avstrijske kraje po (njihovem!) morju.

Povrh tega so ravno med pogajanja zaustavili neko ladjo, ki je polno natovorjena peljala sol iz Barlette (kraj severno od Barija) v Bakar. Prav sol iz Barlette je bila očitno daljnosežnejša avstrijska strategija za zagotavljanje preskrbe tržaškega in reškega pristanišča s tem artiklom, saj naj bi po mnenju grofa Antonia Sabinija, beneškega svetovalca, to bil poglavitni vzrok za cesarski edikt iz leta 1718, ki je prepovedal "vsem *cesarcem*, da bi šli v katerikoli kraj v Istri nakupovat sol. Tudi število mitnic se je zelo povečalo, tako da ne v Kopru ne v Miljah ni več videti Kranjcev po nakupih soli; poslabšuje se stanje prebivalstva pa tudi dacarjev tega zakupa, ki je eden najpomembnejših prihodkov fiskalne komore". Zato Sabini naproša *Serenissimo*, da zavaruje vsaj interese tukajšnjega ubogega prebivalstva, ki mu je to edina trgovina, ter zaradi ekstremne lakote, ki razsaja v teh mesecih zaradi pomanjkanja žit (CONF, 240).

Odnosi med državama glede zaledne trgovine in prometa po morju se torej tudi v 18. stoletju niso nič kaj prida spremenili. Vsaka stran je ostajala na svojem stališču, s tem da je Beneška republika tako ekonomsko kot še bolj vojaško izgubljala pozicije v Sredozemlju, morda prav najbolj z deklarirano neodvisnostjo in nevmešavanjem v tedanje vojaške spopade na bližnjem in širšem območju. Tako držo so ji marsikateri evropske države precej zamerile, zlasti še Avstrijci, ki so morali nositi vse breme borbe proti tedaj sicer že dokaj utrujeni *Visoki porti* (prim. Lane, 1978, 450 sq.). Zato so si Avstrijci lahko bolj kot v prejšnjih obdobjih dovolili uvajati svoja pravila gospodarske politike ob severnem Jadranu. Vse pogostejše so bile raznovrstne prepovedi, fizične in finančne zapore z visokimi davki za beneško blago, tako da so ob koncu 18. stoletja bili na avstrijskem trgu dovoljeni le še malokateri beneški oziroma istrski izdelki.

Za gospodarstvo beneške Istre, predvsem za njene severne dele, je bilo trgovanje z zalednimi avstrijskimi deželami nedvomno izjemnega pomena. Ker to ni dosegalo ravni iz 15. ali 16. stoletja, je bila tudi splošna gospodarska rast v naslednjem obdobju v upadanju. Toda ali se lahko le tem ekonomskim odnosom pripišejo posledice ne le za neenakomerne gospodarske trende z drugimi beneškimi pokrajinami, temveč celo za nazadovanje, ali pa so razlogi za tako stanje tudi druge?

Domači pridelki in trgovina

Za Istrane bi moral biti furlanski prostor idealen nadomestek oziroma dopolnilo trgovanju s Kranjsko. Furlanija je tedaj potrebovala mnogo olja, vina in tudi soli, sama je pridelala veliko žita, povrhu tega pa je bila celo v isti državi. Toda ravno slednje je bilo za količjak normalen gospodarski razvoj prej oteževalna kot pa olajševalna okoliščina. Davki za skoraj vse istrske izdelke so bili namreč precej višji za izvoz v Furlanijo kot pa za v avstrijske dežele, kar je bilo še najbolj opazno pri enem poglavitnih istrskih izvoznih artiklov: oljčnem olju, ki so ga v glavnem prevažali po morju.

Beneška finančna oblast se je z odkritjem Novega sveta verjetno prej, kot je bilo pričakovati, zavedla izgube nekaterih poglavitnih trgov, obenem pa je tudi v duhu filozofije moderne države o centralizaciji uprave stremela k pridobivanju čimvečjega deleža dohodkov z raznovrstnim obdavčevanjem. Na tem področju je bila v tedanjem času nedvomno velesila, kakor kažejo številne zakonske uredbe in načini ter oblike davčnega nadzora. Toda ta je, vsaj kar se tiče Istre, prinašal gospodarskemu razvoju precej več škode kot pa koristi.

Kljub stalno perečemu pomanjkanju delovne sile in dovažanju novega prebivalstva, ki je po eni strani pomenilo dotok sveže sile, po drugi pa nedvomno tudi svojevrstni kulturni šok z večnivojskimi konfliktnimi situacijami, se ob preučevanju istrske gospodarske zgodovine 17. in 18. stoletja ne moremo izogniti neprijetnemu občutku, da se je prebivalstvo vselej upiralo oziroma se na sebi lasten način prilagajalo zmeraj novim poskusom in izvedbam obdavčevanja s strani osrednjih beneških oblasti. Po drugi strani pa so beneške oblasti mnogo strogih ukrepov, ki so jih predpisovale za nadzor davčnih izterjav, opravičevale z nevarnostjo tihotapstva, ki je bilo dejansko razširjeno. Toda praksa je pokazala ravno nasprotno, namreč, da so bili vedno višji davki ter omejitve svobode trgovanja glavni krivci vedno večjemu razmahu tihotapstva v Istri, kjer sta prednjačili dve najbogatejši mesti, Rovinj in Piran, malo manj Koper.

Z upadom trgovanja z avstrijskimi deželami se beneška gospodarska politika ni usmerila v zaščito istrske proizvodnje, kot so ji večkrat svetovali njihovi rektorji, da bi na primer višek solne proizvodnje odkupili v zameno za prepotrebno žito, ki ga dobijo le po visokih cenah, pa čeprav po 3 do 4 lire višji ceni, kot je za žito veljala na beneškem trgu, kar bi celo sprejeli z naklonjenostjo in bi hvalili dobrodušnost oblasti (Rel., 1663), temveč so raje ukazali opuščanje solnih kristalizacijskih bazenov (*cavedini*). Tako se je fond solnih bazenov v Miljah, Kopru in Piranu s 7.496 v letu 1594 (Prov., 1044) zmanjšal na 6.775 bazenov leta 1762 (Rel., 1762), torej za skoraj 10%. Upoštevati pa kaže, da je zadnji podatek že iz obdobja, ko je ponovno poraslo povpraševanje po istrski soli in ko so Benečani začeli vlagati v obnovo Sečoveljskih solin (Rel., 1754, 1763), seveda zopet le kot kredit piranskega komunu, in to potem, ko so jim sprva ukazali opustitev določenih solnih fondov.

Ukrepe Francesca di Priulija, istrskega inkvizitorja, ki je poleg obstoječega daca za ustekleničenje vina ter vina za izvoz v avstrijske dežele (*Terre aliene*) naložil še dac 2 soldov za vsako proizvedeno orno vina, si sicer lahko razlagamo v luči potreb sodobne

države, ki želi z zbiranjem čim višjega proračunskega zneska centralizirati, obenem pa uravnovesiti vse nivoje vladanja na svojem ozemlju ter tako omogočiti skladnejši razvoj ozemeljsko dokaj razpoteegnjene države. Poleg tega, da je koprski podestat Scipion Minio leta 1614 ugotavljal, da je ta dac prispeval k povečanju državnih prihodkov, je še zapisal, da je bilo kot z vsemi novimi stvarmi tudi pri zakupu tega daca nekaj težav, "pomembno pa je, da gre tudi ta prihodek v javno dobro" (Rel., 1614).

Na nevarnost takega razmišljanja opozarja marsikateri koprski rektor v svojih poročilih, zlasti tudi na dejstvo, da so vse več donosnih davkov začeli odtegovati lokalnim komoram in jih zbirati le v centralnih beneških uradih, kot je bil primer z oljem v drugi polovici 18. stoletja. Pred uvedbo novih predpisov naj bi bili po besedah nekaterih koprskih načelnikov prej vsi bolj zainteresirani za legalni posel s poglavitnimi proizvodi, saj so se davki zbirali in nato tudi trošili v deželi, manjše naj bi bile celo utaje davka (Rel., 1784), toda pohlep beneških centralnih uradnikov je bil gluh za vsa ta opozorila. Senat je raje sklenil, da polovico stroškov javne uprave v glavnem istrskem mestu krijejo s polletnimi subvencijami,³ ki so kasneje prihajale iz Vidma (Rel., 1795), ter s stalnim kreditiranjem nakupa žitaric, ko je dolg za to leta 1780 znašal že 30.630 dukatov (SM, 17, 251), za celotno beneško Istro pa okoli leta 1771 preko 64.000 dukatov (Term.Biave), kot pa da bi prepustili kak razmeroma donosen davek deželi, da bi si ta lahko sama pomagala ali celo razvijala kako proizvodno dejavnost.

Podobnemu procesu lahko sledimo tudi pri eni od naslednjih poglavitnih istrskih dejavnosti: ribištvo. Ribe so bile obdavčene v trenutku, ko so se znašle v ribiških mrežah, nato pri oddaji prodajalcem in končno še v ribarnici. Posebno poglavje pri ribištvo kot gospodarski panogi pa so bile soljene ribe, ki so jih smeli soliti le v kraju ulova, ves pridelek pa je moral romati naravnost v Benetke, kjer je bil zanj velik interes in kjer se je zbiral tudi celoten državni davčni prihodek od tega tedaj iskanega artikla.

Kako pa je bil pravzaprav preskrbljen domači trg? Razmeroma številni dokumenti pričajo, da v istrskih mestih skorajda ni bilo večje obrti, ne trgovcev in ne prodajalcev (*botteghieri*), kolikor pa so bili, so se omejevali le na najpomembnejša opravila oziroma izdelke, saj niso premogli niti dovolj kapitala, ker ni bilo ne manufaktur, razen redkih obratov za proizvodnjo oblačil iz grobe volne (*panni grossi; panni di grissi, e rasse*⁴), ne založništva.

Glede slednjega je zlasti beneški trgovski urad (*Cinque Savi alla Mercanzia*) že od srede 18. stoletja naročal istrskim načelnikom, v prvi vrsti koprskim podestatom in kapitanom, naj poročajo o morebitni večji trgovski dejavnosti v istrskih mestih, seveda zlasti z vidika možnosti pobiranja davka od te dejavnosti. Toda odgovori koprskih podestatom so si kar po pravilu silno podobni (CSM, 573, 12.5.1747; 20.9.1758; 17.12.1758). Ni jim znano, da bi bila v Istri sploh kdaj ustanovljena, kot pravijo, *dogana*,⁵ ki sprejema uvozno blago, kot oblika razpečevanja in pobiranja dacev ter pristojbin (*tariffe*). Nekateri celo odsvetujejo uvajanje založništva v Istro, ker da ni trgovcev na debelo in kljub temu, da morda dajejo kraji ob obali vtis nekega blagostanja, je podeželje na stopnji mizerije in revščine, tako da bi od tega le težko nabrali kak davčni prihodek (CSM, 573, 1747). Še za tisto malo blaga, ki ga posamezni prodajalci uvažajo za prodajo na drobno, je le majhno povpraševanje in majhna potrošnja, tako da na to blago ni posebnega davka ali drugih pristojbin, razen

³ ASV. SM, npr. reg. 227 – 22.8.1761. Tedaj je znašala polletna subvencija 2.319 dukatov.

⁴ Vrsta oblačil iz grobo obdelane volne, morda imenovana po Raški, torej Srbiji, od koder so volno uvažali (prim. Boerio, 1856, 554).

⁵ Glede pravilnikov in informacij o "doganah", tj. carinskih postajah, prim. CSM, 59–60; PSD, 54.

običajnega izvoznega ali tranzitnega daca. Domači trgovci (*botteghieri*) so tako del svoje ponudbe nabavili kar v sami deželi, zlasti olje, vino in sol, drugo potrošno blago, kot svila, bombaž, razna oblačila, kovinski izdelki, tobak, smodnik in celo igralne karte, je prihajalo iz Bolzana, Benetk, Padove, Cenede, Castelfranca, precej pa so hodili po nakupih v Videm, kjer so nabavljali tudi proizvode iz priznane tekstilne tovarne Linussi (*le tele rigate e poi colorate, e quelle altresì di lino, e bianche*; CSM, 573, 1758).

Občasno naj bi se v istrskih pristaniščih zaustavljale tudi ladje iz Romagne, Puglie, Dubrovnika, Albanije in Levanta, natovorjene z oljem, sirom, tobakom, lanom, kožami, pleteninami, sadjem idr. Večkrat pa se je dogajalo, da ti tovari niso odšli v Benetke, kot je bilo predpisano, temveč so zavili v Trst. Tedaj so prišli na svoj račun tudi istrski beneški podložniki in tam kupovali vse razen olja, ki so ga praviloma imeli v izobilju. Tako se je ustvarila podoba, da so v istrska pristanišča prihajale tuje ladje le, če so bile naročene za dovoz žita ali odvoz soli (Rel., 1669; prim. Gestrin – Mihelič, 1990).

Ker so bili vsi beneški izdelki podvrženi visokim in tudi dvojnimi obdavčitvam, so bile njihove cene visoke, in Istrani so raje hodili v Trst tudi po druge nakupe, zlasti po kože, železo, zdravila (*droghe*), milo, meso in druge stvari, potrebne za barke in gradbeni material (*Fabbriche degli Edifizij*), kot so smola, katran, les. Le redki so zato kupovali pri domačih trgovcih, pa še ti na kredo, in knjige domačih trgovcev so bile prepolne dolžniških zapisov, ki so jih poravnali, če so jih seveda sploh, šele po več letih. Tako se je eden poglavitnih koprskih trgovcev preselil v Trst, ker je propadel zaradi neplačanih dolgov, poroča koprski podestat Valier leta 1758. Zato bi bilo po njegovem smiselno postaviti *dogano* oziroma *magacine*, kamor bi prihajalo blago iz tujine in bilo tu obdavčeno. Tudi naj ne bi bil problem, kam postaviti te *magacine*, pravi v nasprotju z njegovimi predhodniki podestat Valier, kljub temu, da sam ugotavlja, da je v Kopru le pet do šest trgovcev, v ostali beneški Istri pa le dva do trije (CSM, 573, 17.12.1758).

Kljub temu, da še leta 1740 koprski podestat in kapitan Pietro Antonio Magno beneškim oblastem zagotavlja, da se v Trstu ni bati prevelikega prometa, kajti pristanišče naj ne bi bilo ugodno za pristajanje večjih ladij in da je celo nevarno, se je v naslednjih desetletjih promet v Trstu vsakodnevno povečeval, kot že leta 1747 opaža koprski načelnik, "in to v vseh obdobjih, tja pa v svojem interesu prihajajo naši podložniki še iz Dalmacije, Levanta in od drugod" (CSM, 573). Toda Tržičani niso posodabljali le svojega pristanišča, kot nekoliko zgroženo poroča Pietro Antonio Magno, da "potem ko je pod Baronom de Fin nekako izgledalo, da se bo razvoj ustavil, je sedaj njegov naslednik *Governator* začel razširjati pomol in uvajati novosti", temveč so Tržičani poskušali ustanoviti tudi predilnico platnin in tkanin, vendar naj bi zaenkrat Goričani le obdržali to dejavnost. "Prevzeli pa so precej poslov v trgovini s kožami, ki so prej cvetele v Kopru, postavili so še voskarno, kamor prihaja surov, neobdelan vosek, in ga nato kot izdelke prodajajo tudi v naše kraje" (Rel., 1740). Trst pa je postal privlačen tudi za same Benečane, saj je okoli leta 1758 tam postavil veliko tovarno mila Benečan, potem ko so ga izgnali iz Benetk. Kar 8 miliarijev mila da naredi v enem samem kotlu (*caldara*), koprski načelnik pa je še obveščen, da mu bodo v kratkem z Dunaja poslali kotel, v katerem bo lahko proizvedel kar 24 miliarijev mila (CSM, 573).

Nadaljnja prizadevanja za zaježitev premočnega tržaškega vpliva na istrsko gospodarsko dejavnost dokaj nazorno izpričuje poročilo koprskega podestata in kapitana Girolama Marcella z dne 30. marca 1770, ki sicer po eni strani kaže skrb nad stanjem v deželi, po drugi pa prav tako ponazarja stalno prisotno kontroverznost državnih uradnikov med ekonomskim razvojem in prizadevanji državne fiskalne politike, da bi želela prav iz vsake še tako nepo-

membne oziroma nedonosne gospodarske dejavnosti iztržiti čim višje prispevke za svojo blagajno.

Iz njegovega poročila veje skrb nad stanjem na področju trgovine, proizvodnje in oskrbe tako z izdelki kot z živili, ki jih je v deželi primanjkovalo. Kot ugotavlja, je Provinca v glavnem preskrbljena iz tujih pristanišč, iz Trsta, Reke in Ancone, saj naj bi bila dežela nezmožna lastne iniciative, kjer da je splošno pomanjkanje obrti in skoraj vseh potrebnih stvari za življenje, kaj šele za razkošje, ki bi bilo pogodu v pogledu državnega in javnega interesa ter interesa podložnikov v deželi. "Odkar so namreč nastala prosta pristanišča v Trstu, Reki in Anconi, lahko odkrito rečemo, da so beneški obrtniki in trgovina ter celo Vaša Visokost skoraj povsem izgubili to Provincio", priznava koprski načelnik.⁶ Mnoga navodila in ukrepi, ki jih je zaukazal Senat, so bili, kot je videti, neučinkoviti.

Kot dober zgled napredka proizvodnje navaja le primer Koprčana Giulia Cesareja Vitorija, ki izdeluje odlično svilo, z razmeroma številnimi nasadi murv pa daje tudi drugim spodbudo. Po njegovem pa kljub svoji uspešnosti verjetno ne bo zmožni nadaljevati dejavnosti, če ne bo podprt s strani kake državne subvencije, kot je to storila Marija Terezija v Trstu in Gorici,⁷ kar končno omogočajo dekreti beneškega trgovskega urada (*Magistrato di Mercanzia*), kajti ta dejavnost kaže možnosti napredka v deželi in bi lahko predstavljala edino industrijo z nacionalnim pomenom, še pribija koprski načelnik. Tretje pereče vprašanje pa so zanj tuje valute v deželi.

Glede trgovine predlaga naslednje ukrepe:

1. tuje živilske pridelke, ki jih je moč nabaviti v Benetkah oziroma drugih predelih beneške države, ki so naši proizvodi ali pomembnejši artikli, ki že tako gredo preko našega pristanišča, bi lahko naredili nekonkurenčne z visokimi davki, kar bi veljalo npr. za svilo, lan, obdelan vosek, sladkor, milo, igralne karte, kristal, kavo, zdravila in podobno;

2. drugi pridelki oziroma blago, ki je manj pomembno in ki ga v državi ni v obilju, bi bilo podvrženo manjšim dajatvam.

Opozarja namreč, da iz Trsta, Reke in Ancone, pa tudi iz Neaplja in Sicilije vsako leto vozijo v deželo svilo, sladkor, tkanino in drugo blago, ne da bi plačevali kakršenkoli davek. V nadaljevanju pravi, da niso vselej najboljše metode zviševanja dacev in raznih represivnih ukrepov s stražarjenjem na morju, temveč da bi lahko z drugimi ekonomskimi ukrepi spodbujali povpraševanje na domačem trgu. Ti bi po njegovem bili naslednji:

1. da vsi produkti iz Benetk, uvoženi v Istro, ne bi bili dražji od tujih;

2. poskrbeti, da bi bil trg v Istri zadovoljivo preskrbljen z vsem potrebnim;

3. da bi bili vsi artikli iz tujih dežel tako obdavčeni, da ne bi bili več konkurenčni domačim.

Kar se prvega tiče, bi eden takih ukrepov bil po njegovem že, če bi ukinili dac za izvoz iz Benetk, saj tako ali tako državna blagajna pobira veliki dac za uvoz v Benetke, ki pa bi moral biti urejen z enostavnimi predpisi, da ne bi še oteževali in komplicirali določil o ureditvi prevoza, obenem pa bi onemogočali številne možnosti zlorab.

Glede druge točke je po njegovem zadeva bolj pereča, ker ni ne v tem mestu, ne drugje v deželi, dovolj trgovcev ne prodajalcev (*botegai*), ki bi imeli dovolj kapitala za preskrbo, niti možnosti za ustvarjanje zalog. Za primer navaja, koliko je trgovcev in prodajalcev v Kopru, ki je prestolnica dežele. V njem je, ne računajoč obrtnikov, 30 *bottegajev*, od tega je 8

⁶ "Da che in vero nati le sono vicini con aperta franchiggia li Porti di Trieste, Fiume, ed Ancona, dirsi può francamente, che la Piazza di Venezia, le arti, e Vostra Serenità abbia quasi perduta del tutto questa Provinzia." (Rel. 1770, AMSI 13, 223).

⁷ O proizvodnji svile v slovenskih deželah prim. Žontar, 1957 in Gestrin, 1991.

prodajalcev kruha (*Marzeri*; gl. Boerio), s kapitalom 15–16.000 ducatov, 19 je prodajalcev sira (*Casarioli*), suhega mesa (*Grassine*) in slanih rib, s skupnim kapitalom približno 4.000 ducatov. Tu so še trije *Spezieri* (drogeristi) sladkorja, kave, voska, s skromnim skupnim kapitalom 1.000 ducatov. Našteti in še kakšen trgovec s platnom, tkaninami in lanom so vsi, h katerim se zateka tukajšnje prebivalstvo po oblačila in živeže. Poglavitni problem vidi v tem, da v teh krajih manjka založnikov s skladišči, ki bi lahko ceneje zalagali prodajalce s potrebnim, kajti če bi Istrani v svojih krajih dobili artikle po nižjih ali vsaj enakih cenah, kot so v bližnjem Trstu, "bi bili z oblastjo nadvse zadovoljni in hvaležni bi bili vladarju, da je znal prisluhniti njihovim potrebam, sicer pa bodo nadaljevali z dosedaj uveljavljeno prakso," je prepričan poročevalec.

Za tretjo zadevo, da bi bili proizvodi iz tujih dežel tako obdavčeni, da ne bi bili več konkurenčni domačim, pa predlaga uvedbo tiskane tarife. Blago naj bi razvrstili v tri razrede: v prvem razredu bi bilo tako, ki bi ga označili kar za kontrabant in bi ga v primeru odkritja izročili državni blagajni, drugo blago, tj. tisto, ki ga je v beneški državi dovolj, bi visoko obdavčili, z nižjimi davki pa bi obdavčili izdelke, ki jih ni v izobilju.

Veliko so Istrani porabili za nakup tkanin, kar je koprškega načelnika še posebno žulilo, saj je po njegovem proizvodnja tkanin tako enostavna in obenem razširjena, v Istri pa jih primanjkuje, in sicer od grobega platna za žaklje do onega najbolj uporabljane ter do raznovrstnih tkanin. "Teh je v beneški državi v izobilju, v deželo pa prihajajo izključno iz Trsta in Reke, ki letno na ta račun obračata neverjetno visoke zneske." Zato koprski načelnik predlaga, da bi začeli v deželo uvajati potrebne industrijske obrate, obenem pa naj izredno visoko obdavčijo uvožene tkanine.

Tako naj bi visok davek naložili še na slanike, sir in drugo suho meso, ki ne prihaja iz Benetk. Ti daci naj ne bi bili zajeti v tiskani tarifi "*Doane*", niti v tiskani tarifi 10% iz tujih dežel (*venienti da forti Esteri*), temveč naj bi vse združili v dachu, imenovanem "*della Grassa*", ki bi ga v Istri združili v eno tarifo. Tej pa bi pridružili še dac za obdelovalni les, ki prihaja iz tujine, dac za vrvi (*cordame*) ter druga poglavja, ki niso zajeta v dachu "*Doane*", temveč v kakih drugih tarifah, tako da bi se oblikovala posebna tarifa samo za Istro in bi ob odhodu blaga iz Benetk taki artikli morali biti posebej beleženi in ne bi smeli neobdavčeni iti v nobeno drugo provinco. "Pri tem bi se lahko zgledovali po metodi, uporabljeni za dacarje za tobak (*Abbocatori del tabacco*) in za žganje (*Acquavite*)", še pristavlja koprski rektor Girolamo Marcello (Rel., 1770).

Tako je bilo torej razmišljanje beneških oblastnikov: pomembno je bilo le, ne glede na nezadovoljstvo prebivalstva in na morebiten upad gospodarskega razvoja, pobrati čim več davkov.

In tu se zastavlja vprašanje, ali je Benečane k omejitvam namesto k sprostitvi trgovine istrskih mest s Trstom gnala le zavist nad vzpenjajočim se sosednjim konkurenčnim mestom ali želja po ohranitvi obubožane province pred vrati metropole, ki tako revna niti ne bi bila zanimiva za močne sosedbe, temveč godna le za odlaganje odvečnih in nebodijihtrba kaznovanih beneških meščanov, kar izpričujejo številna pisma koprskih podestatorov in kapitanov ter kasneje tudi rašporskih kapitanov⁸ beneškemu vrhovnemu sodnemu uradu, svetu deseterice (Cons. X, 256, 257), ali morda kar oboje? Ter kako to, da tem revnim in bednim Istranom, kot se sprašuje koprski načelnik Francesco Tron leta 1644, "Vaša presvetlost ne vlada, kot zna, saj bi le tako lahko še kaj bilo iz njih" (Rel., 1644). Odgovor na to vprašanje

⁸ Leta 1638 rašporski kapitan Gio. Battista Basadonna pravi, da je v Istri 400 banditov, torej izgnancev (RR, 4).

daje morda načelnik že v naslednjem stavku, ko opozarja, da ukaze istrskega nadzornika Joannija Pasqualige (iz leta 1607; Leggi, 1757, 7–19, op. D.D.) “še najmanj spoštujejo tisti, ki so jim namenjeni” (Rel. 1644), s tem pa misli na uradnike raznih lokalnih javnih ustanov iz vrst domačega plemstva in duhovščine.

Battaglijevo poročilo

Veliko pikrih na račun beneške davčne zakonodaje v Istri podaja v svojem poročilu tudi Savio Battaglia okoli leta 1789, ki ravno tej politiki pripisuje krivdo za tako ubožno stanje v deželi. Ne gre mu v račun, kako se v deželi, ki je vsa obdana z morjem, ne more razviti trgovina z ribištvom, saj “kar se tiče ribolova, sploh ni moč govoriti o dnevnem zalaganju s svežo ribo, prav tako obremenjenem z daci in številnimi pristojbinami, temveč o dobavi ribe, namenjene vsakovrstni obdelavi in konserviranju glede na vrsto ribe in želje potrošnikov. Številne napake administracije pa so razvidne že iz okoliščine, na katero opozarja v svojih pismih tudi fiskalni komornik: Istra je imela pomanjkljivo preskrbo s slano ribo, obenem pa je z njo trgovala, kar dokazuje številne upravne napake, kajti kaj je bolj normalnega kot uporaba svojega lastnega proizvoda, ne pa da morajo tega istega nabavljati zunaj province. Tako nenavaden pojav je razločljiv samo z davčnim sistemom, ki je veljal v provinci in ki je razviden iz dveh knjig davčnih dajatev fiskalnih komor v Kopru in Rašporju, ki se jima pridružujejo še davčni predpisi posameznih komunov in drugih upravnih enot (fevdov, op. D. D.)” (L’Istria, 1847, 44–45, 180–183).

Kot sledi iz Battaglijevega poročila, “ni kmetijskega ali obrtnega proizvoda, ki ne bi takoj občutil bremena ene ali več obdavčitev že v samem kraju, kjer nastane, ali ki ne bi doživel enako škodljivih in obremenjujočih pristojbin, ko postane predmet trgovanja znotraj ali zunaj province”. Pravzaprav ugotavlja, da “je v Istri štiriindvajset glavnih carinskih dajatev, katerih izkupiček gre v državno blagajno, čemur je treba dodati še vse tiste, ki jih pobirajo komuni in fevdi in ki so naloženi v glavnem na samo blago, ne pa na njegovo potrošnjo, kar bi vsaj do neke mere omililo neposredno davčno izterjevanje”. Tako se ne more načuditi, da rašporski davčni kapitlji vsebujejo tudi dac na žito, ki ga že tako obilno primanjkuje v deželi, poleg tega pa potrebna žita že od leta 1764 dalje beneški senat pošilja istrskim komunom “kot posojilo, ki pa s časom praviloma postane darilo”.

Tako ugotavlja, da pravzaprav ni čudno, da si Istrani z delom ne prizadevajo za boljši ekonomski položaj, “saj kaže, da je davčna politika naravnana tako, da zemlja ja ne bi bila obdelana”.

Javne finančne ustanove, davki in kontrabant

Od vseh naštetih predlogov so beneške oblasti v naslednjih letih sprejemale ukrepe v glavnem le na davčnem področju, le malo ali skoraj nič pa se ni spremenilo na področju pospeševanja razvoja gospodarstva. Prva tiskana tarifa dacev za koprsko fiskalno komoro, ki je bila osrednja deželna ustanova za pobiranje dacev, je izšla leta 1759, kmalu po predlogu reforme Girolama Marcella pa je v letu 1774 izšla dopolnjena tarifa, ki sta se ji pridružili še verziji iz leta 1790 in 1795.⁹ Kljub temu pa so Benečani uspeli iztržiti dac le za 15 davčnih postavk na proizvode oziroma oblike rent, kar je bilo na primer v primerjavi s Chioggio, kjer so Benečani naložili preko 50 davščin (DAPD, 1007) z več kot desetkratno višjim iztržkom, dejansko malo.

⁹ Tarife se nahajajo v ASV, DAPD, izdaji iz 1759 in 1795 pa sta ohranjeni tudi v PAK. PA, Stampati.

Pri tem kaže upoštevati, da so bili vidiki opazovalcev iz centra države, vajenih zajetnih davkov, ki so jih prispevale druge dežele oziroma komuni Beneške republike, upravičeno črnogledi v pogledu gospodarskega stanja v Istri, saj v tej primerjavi izpričujejo verjetno še večjo revščino od dejanske. Vsi davki skupaj so namreč v zadnji četrtini 18. stoletja v dve

beneški fiskalni komori v Istri, koprsko in rašporsko, prispevali 44.500 lir, od tega bužetska le 3.177 lir (DAPD, 662), kar je skupaj, denimo, v prvi polovici 18. stoletja vsakoletno povprečje višine zastavkov za premičnine v koprski zastavljalnici in hranilnici, imenovani *Monte di Pietà* (prim. Darovec, 1999), zastavki za zlatnino, srebrnino in dragulje pa so povprečno za polovico presegali premičninske zastavke (Prim. M/1158).

Koprška komunska finančna ustanova je bila sicer nedvomno najmočnejša v deželi, poleg nje so obstajale zastavljalnice in hranilnice z enakim imenom še v Piranu, Rovinju in za kratek čas tudi v Buzetu.¹⁰ Kljub številnim težavam, od zlorab in prevar uradnikov do

¹⁰ Poleg Fontika je tudi v Buzetu *Monte di Pietà*, toda zaradi revščine prebivalstva, ki nima kaj dati v zastavo, ta razpolaga s silno majhnim kapitalom, tako da sploh ne more delovati, o čemer sem že poročal *Magistratu de Signori Scansadori* (Gasparo Moro, 1784, RR).

ropov denarja, pa je v drugi polovici 18. stoletja doživela razmeroma strm vzpon v višini letnega denarnega prometa. Tako je v letu 1765 štel promet koprške zastavljalnice in hranilnice 190.395 lir, leta 1773 254.083 lir, leta 1787 305.033 lir in leta 1794 342.663 lir. Rast je bila v glavnem možna zahvaljujoč povišanju hranilnih vlog posameznikov, ki so znašale leta 1765 23.457 lir, leta 1773 93.984, leta 1787 123.477 in leta 1794 153.452 lir (SSS, 29; 30). Dejstvo je, da se je kapital v koprskem *Monte di Pietà* povišal tudi na račun preko 600 laičnih in cerkvenih bratovščin v Istri, ki so bile oproščene določenih dajatev, še zlasti po letu 1771, ko so v Kopru ustanovili *Ufficio Direttorio*. Ustanova je pokrivala celotno ozemlje beneške Istre, njeno poslanstvo pa je bilo ravno v možnosti reinvestiranja denarja, kapitala oziroma premoženja laičnih in cerkvenih bratovščin oziroma ubožnih ustanov (*Luoghi pii*), kot so jih še imenovali. Te premoženja niso smele odtujiti, so ga pa lahko deponirale pri koprskem *Monte di Pietà*, ki je nato lahko denar posojal, nepremičnine pa proti plačilu dajal v zakup, kar je bila očitno najpogostejša oblika investiranja denarja v nepremičnine.

Toda prav veliko število bratovščin v beneški Istri je marsikateri beneški rektor označil kot enega od vzrokov revščine v deželi, kot "eno od največjih nevšečnosti, saj s pridobivanjem dobrin obubožajo vaše podložnike, ker ti, ko zabredejo v težave, najemajo pri njih kredite na zastavo, ki jih nato pripeljejo do zaseganja nepremičnin, prihajajo pred sodišča, vrstijo se izgoni in dežela se prazni. Vzrok temu je nespoštovanje in prirejanje Vaših zakonov iz let 1535 in 1605, tako da je velik delež *Province* v rokah *luochi pii* in cerkve. Že večkrat sem pisal in na to opozarjal, da bi se te primere pregledalo in cerkvi odvzelo na tak način pridobljene dobrine. Dal sem izdelati tudi kataster cerkvenih dobrin v Istri, ki pa ga nisem uspel dokončati, toda opozarjam, da bi z izpolnitvijo zadanega, s pridobitvijo dohodkov od teh posesti ali s prodajo lahko ustanovili še en špital poleg koprskega, ki bi zares skrbel za reveže. Poleg tega sem opazil še več kršitev cerkvenikov, ki so si kradoma, v nasprotju z zakoni, prisvajali laično posest", strne svoje občutke koprski podestat Angelo Morosini leta 1678 (Rel., 1678). Ko pa leta 1762 Vincenzo Gritti v beneški Istri našteje 616 bratovščin, ugotavlja, da so revne in slabo upravljane, tako da "bi jih bilo najbolje vrniti njihovi materi Cerkvi" (Rel., 1762).

Bratovščine, ki so bile sicer že v srednjem veku ustanovljene kot laične ustanove in so delovale na principu solidarnosti in ekonomske samopomoči med člani, so ohranjale tesne vezi s cerkvenimi redovi, saj so se člani praviloma združevali v čaščenju kakega od svetnikov, po katerem je bratovščina nosila svoje ime.¹¹ Bratovščine so nemalokrat združevale tudi posamezne obrtnike, tako da so nastali cehi. Soditi o višini njihovega premoženja in vpliva pa je zelo relativno. Težko bi se seveda katera lahko primerjala na primer z beneško bratovščino sv. Roka, vendar študija Ivana Ercega o številu in finančnem stanju istrskih bratovščin v letu 1741 prikazuje, da je tedaj 606 bratovščin v beneški Istri razpolagalo z razmeroma veliki sredstvi. Dohodki v višini dobrih 127.079 lir letno, od tega skoraj 43.760 lir samo od zakupov zemljišč (*livelli francabili*), bi po njegovem izračunu ob 6% obresti znašali premoženje v višini 729.320 lir, medtem ko se je letni prihodek leta 1799 povečal na 178.636 lir ali za dobrih 28% (Erceg, 1983, 104). Zanimivo pa je, da v njegovem spisku vseh istrskih bratovščin niso zajete piranske in buzetske, ki so bile v pristojnosti rašporskega kapitana. V Kopru in na njegovem ozemlju sta bili tedaj 102 bratovščini, v Miljah z ozemljem 23, v Izoli z ozemljem pa 18 bratovščin. Na Buzeškem jih je v viru o obveznih prispevkih istrskih bratovščin za koprski licej zaslediti 16 (Leggi, 1683, 156), medtem ko ima v Piranu leta 1799 kar 45 bratovščin svoje prihranke v tamkajšnji zastavljalnici in hranilnici (PAK. PA. Stampati). Torej je bilo v beneški Istri v drugi polovici 18. stoletja skupno število bratovščin okoli 677.

Vendar je bil za obstoj teh ustanov in dejavnosti prav tako potreben denar. Od kod torej ljudem denar oziroma premoženje, da so ga lahko ali vlagali v pričakovanju ugodnih obresti ali si ga izposojali, morda tudi za investicije?

Sodeč vsaj po uradnih ocenitvah poglavitnih istrskih proizvodov, se od konca 16. stoletja ni bistveno povečala proizvodnja olja, soli in vina. Le pri ribištvu je, zlasti zahvaljujoč rovinjskemu deležu, opazen večji pridelek soljenih rib, v koprski blagajni pa je le še dac za trajekt za v Trst beležil večji porast. Toda višji davki in razne zakonsko določene omejitve v trgovanju tako znotraj Beneške republike kot z bližnjimi avstrijskimi deželami, predvsem s Kranjsko, naj bi kvečjemu zmanjšale dohodke.

Kar deloma preseneča pri gospodarskih gibanjih v drugi polovici 18. stoletja, je velik delež avstrijskega denarja v Istri. Proti temu se skoraj v celotnem obdobju na vso moč borijo centralni beneški denarni uradi (*Deputati, ed Aggiunti sopra la provision del dinaro pubblico*), vendar brezuspešno. Vse finančne ustanove so prepolne avstrijskih petakov (*petizze*), nemalokrat tožijo istrski rektorji, tako da skoraj ni več mogoče najti beneškega denarja. Leta 1766 je beneški senat poslal v Istro 200.567 lir¹² beneškega denarja, da bi ga zamenjali z avstrijskim in tako "očistili" nekatere finančne ustanove. "Ta invazija soldonov namreč povroča veliko škodo naši trgovini, saj je njihova vrednost precenjena in je dvakratna od vsebnosti bakra. Postorite kaj, tudi po zakonski plati, da čimbolj oddaljite te soldone iz province", še tedaj moleduje koprski načelnik (SR, 23, 277). Kljub temu leta 1777 koprski rektor poroča, da je provinca preplavljena že z okoli milijonom dukatov avstrijskega denarja, ki ga ni pregnalo niti uradno razvrednotenje s 30 na 29 soldov¹³ niti večkratna

¹¹ O bratovščinah obstaja razmeroma obširna novejša in starejša literatura za italijanske dežele (prim. Orioli, 1984; Angelozzi, 1978; Sbriziolo, 1968; Schanzer, 1899), medtem ko je za Istro in Hrvaško primorje precej skromnejša (Štefanić, 1956; Erceg, 1983).

¹² ASV. SR, 1766. 22.1. m.v. V javnih blagajnah komunov, fontikov in *luoghi pii* v Istri se nahaja za 200.567 lir petakov.

¹³ ASV. SM, 1761. 28. 5. Kapitanu Rašporja naročijo objavo dekreta iz 14. 5., ki devalvira vrednost petaka na 29 soldov in drugih tujih valut (reg. 227, c. 48, gl. še c. 65 in 86).

prepoved kakršnegakoli poslovanja z njim.¹⁴ “Soldi imperiali so edino plačilno trgovsko sredstvo v provinci. Okužili so celo vse *Monte di Pietà* in Fontike v deželi, kjer so že velike vsote cesarskega denarja, ki pa nima realne vrednosti. *Cesarci* so ukazali svojim v Gorici in Reki, da se smejo posluževati le njihovega denarja, tako ga prinašajo v Istro in zamenjujejo po višji vrednosti”, še toži koprski načelnik Antonio Dolfin leta 1777 (Rel., 1777).

Ob primopredaji denarja v koprskem *Monte di Pietà* dne 5. maja 1787 je Giovanni Nicolò Manzini predal novemu *depositarju* Alessandru Gavardu 291.194 lir, toda od tega zneska je bilo le 667 lir v beneškem denarju, tj. 0,23%, vse ostalo so bili avstrijski petaki, in to celo po tečajni vrednosti 30 beneških soldov za enega petaka (DAPD, 662), čeprav so se večkrat sklicevali na dekret senata, ki je dovoljeval le tretjino avstrijskega denarja v blagajnah javnih ustanov (ASV. SM, 22.9.1763).

Dogajanje namreč obratnosorazmerno spominja na obdobje 16. stoletja, ko se je na Kranjskem razvil drugačen, precej bolj ugoden tečaj za beneški denar, kot je veljal v drugih avstrijskih deželah. Pojav označuje Sergij Vilfan (1986) kot oblikovanje posebnega kranjskega denarja na Avstrijskem, medtem ko je v 18. stoletju šlo za oblikovanje posebne istrske valutne vrednosti avstrijskega denarja znotraj Beneške republike.

Od kod torej Istranom toliko avstrijskega denarja, če pa naj bi skoraj vsi viški njihovih poglavitnih proizvodov – razen vina, ki je bilo še zlasti za izvoz na Kranjsko visoko obdavčeno – morali v Benetke, od koder so jih beneški trgovci razvažali po svetu? Da bi lahko toliko zaslužili le z vinom in s tistimi nekaj sto ornami olja, ki so jih še vedno smeli izvažati na Kranjsko, ali s soljo, ki so jo morali vsaj uradno v veliki večini oddajati najprej v odkup beneškemu solnemu uradu, kar je ostalo pa komunom, ali morda s trgovskim blagom in obrtnimi izdelki, ki jih še zase niso imeli dovolj, kaj šele za izvoz? Druge razlage, kot da so si to skromno preživetveno premoženje lahko priskrbeli le s tihotapstvom, ne moremo dati. In to z raznovrstnim tihotapljenjem, od sadja, svile, olja, vina, soli, rib itd., saj je pravzaprav vsaka dejavnost, od katere se ni pobiral vsaj izvozni dac, veljala za tihotapstvo. Tega daca pa, kot je videti, v Istri niso zbrali ravno mnogo, nikakor pa ne toliko, da bi lahko opravičil tolikšno vsoto avstrijskega denarja v deželi. Temu pritrjujejo številna poročila beneških rektorjev.

“Vsa manjša trgovina je povezana s tem denarjem, vzrok pa je v tem, da je večina trgovine vezana na Trst in šele nato na Dominanto”, ugotavlja koprski načelnik leta 1764, ter dodaja, “da predstavljata vino in svila le manjši del trgovine, medtem ko v Trstu prodajo velike količine soli, ki jo shranjujejo v tamkajšnjih skladiščih, in to predvsem pretihotapljene preko morja”. Potrebe tržaškega pa tudi reškega pristanišča po soli so bile namreč neizmerne, saj so poleg istrske in domače proizvodnje uvažali sol še od drugod, predvsem iz Neapeljskega kraljestva (Rel., 1725).

Čeprav so si vsaj v zadnji četrtini 18. stoletja prizadevali, da bi obnovili kopenske poti proti Trstu in tako pospešili nadzorovano trgovino z istrskimi beneškimi mesti, predvsem s Koprom, ki kot pravi beneški podestat, “je edini, ki ga v tej provinci lahko imenujemo mesto”, je bila večina trgovskih, še posebno pa tihotapskih poti povezanih z morjem. Beneški rektorji so nešteto krat tožili, da sta le dve “*feluchi*” za nadzor na morju premalo, da bi zaustavili to nečedno početje, pa še tako neokretni sta, da ju tihotapci že na daleč opazijo ter se jima v velikem loku izognejo.¹⁵

¹⁴ ASV. SM, npr. reg. 227 – 6. 8. 1761, reg. 229 – 22. 9. 1763.

¹⁵ Prim. Rel. 1774, 1780, 1795.

Na ta način naj bi prihajalo do večkratnih škod. Koprski podestat in kapitan v svojem poročilu leta 1784 pripisuje istrskemu olju izjemen pomen za javno regalijo, ki jo vodijo na račun Kranjcev, ta pa se lahko iztrži le, "ko pristane v našem glavnem mestu... Zaradi ugodnejših cen, udobnejšega potovanja ali bolj zanesljivih in hitrih pogodb pa večji del tega olja konča v tujih pristaniščih, predvsem v bližnjem Trstu. Pojav je zadobil take razsežnosti, da ga ni mogoče več pripisovati zgolj nizkotnemu spletkarjenju prekaljenih tihotapcev, temveč tudi nezakonitemu delovanju ljudi, ki bi morali to dejavnost po svoji sveti službeni dolžnosti obsojati in jo preganjati. Najhuje pa je, da prihaja del tega olja v avstrijsko Furlanijo, od tod pa se po podtalnih tihotapskih poteh po občutno višji ceni od nakupne pojavi v Benečiji ali vsaj v sosednjih oziroma bližnjih krajih, zaradi česar prihaja do dvojne splošne gospodarske škode, ki je ni mogoče oceniti drugače kot za največjo možno škodo".¹⁶

Drugi primeri so bili npr. z vinom, ki so ga izvažali brez davka na Cres, od tod pa je nato zopet brez obdavčitve romalo v avstrijsko Reko ali Bakar (Rel., 1672).

S prihodom tako imenovane avstrijske prve oblasti v Istri se vsaj na področju davščin ni mnogo spremenilo. Ali pač? Po eni strani so s prevzemom beneškega davčnega modela tudi zaradi vojn dajatve samo še rasle. Trg se je za določene istrske proizvode sicer povečal, zlasti za sol, toda naenkrat je tihotapstvo izgubilo na svojem pomenu: tako beneški kot avstrijski Istrani, Kranjci in Tržačani, so bili v eni državi. Ali se gre potem čuditi, da je ravno obdobje do konsolidacije tako imenovane druge avstrijske oblasti v Istri po letu 1815 obdobje največjega razmaha razbojništva na istrskih tleh?

Zaključki

V pogledu gospodarske zgodovine je za istrski polotok v obdobju beneške nadoblasti poglobitveno ugotovitev, da so za obdobje od srede 13. do srede 16. stoletja značilna razmerna ugodna gospodarska gibanja, vsaj v primerjavi s sosednjimi, tako italijanskimi kot zalednimi današnjimi slovenskimi in hrvaškimi deželami, medtem ko je za obdobje od srede 16. do začetka 19. stoletja značilna stagnacija in celo upad gospodarskega razvoja v severni, še bolj pa v preostali beneški Istri, kar je bilo precej povezano prav z intenzivnostjo trgovskih izmenjav z neposrednimi zalednimi, današnjimi slovenskimi kraji ter s Trstom. V tem času namreč začne avstrijska monarhija vse bolj protežirati tržaško in deloma reško pristanišče, z uvajanjem prisilnih poti in z visokimi davki, ki so tradicionalne trgovske poti zalednega avstrijskega oziroma pretežno slovenskega prebivalstva s poti v beneško Istro speljali v svoji pristanišči.

Podrejenost severnoistrskih mest se v tem obdobju na gospodarskem področju kaže nenazadnje tudi v obilici avstrijskega denarja v obtoku v istrsko-beneških krajih, kjer zlasti v drugi polovici 18. stoletja postane poglavitno plačilno sredstvo ne le v neposrednih

¹⁶ "...quando fa scala in questa Dominante, ... Ma o gli alettamenti di prezzo, o le comodità del viaggio o i contratti più leali e più spediti, fanno che la maggior parte di quest'oglio scali per gli esteri Stati e specialmente per la vicina città di Trieste, e la licenza è giunta a tal'eccesso che oltre i subdoli stratagemmi messi in esercizio dalla malizia sempre più acuita dei contrabandi per abitudine, si contrattano impunità et espiazioni di simili ileciti trasporti con chi per sacro dovere di officio dovrebbe accudire per reprimerli e per condannarli. Vi è anche di più, una porzione di quest'oglio penetra nel Friuli Austriaco da dove per le vie sotterranee del contrabando fomentato da qualche sensibile differenza nel prezzo s'insinua nel Veneto o almeno sbocca nei siti e nei luoghi contermini e quasi imedesimati, et ecco un publico doppio danno economico che non potrebbesi in pieno misurare, se non con le quantità di un valore di massima importanza." (Rel. 1784, 10, 317/8).

trgovskih izmenjavah, temveč tudi v vseh poglavitnih državnih in deželnih ustanovah, poleg beneške državne komore, istrske deželne fiskalne komore ter komor posameznih komunov, tudi v koprskem, piranskem in rovinjskem *Monte di Pietà*, zastavljalnica in hranilnicah, ki so spričo teh globalnih procesov resnično delovale le na področju samopomoči in solidarnosti med prebivalci oziroma le med določenimi (vrhnjimi) sloji prebivalstva.

Že tako zdesetkanemu prebivalstvu obalnih istrskih mest in njihovega neposrednega zaledja se kljub dotoku novega prebivalstva, v glavnem iz balkanskega območja pod turško nadoblastjo (prim. Darovec, 1999a), ni uspelo ekonomsko opomoči do te mere, da bi se bili sposobni prilagoditi sodobnim gospodarskim tokovom z uvajanjem založništva, manufakture ali novih obrtnih izdelkov oziroma agrarnih in neagrarnih pridelkov.

Nemajhno vlogo za tako stanje istrskega gospodarstva pa je imela tudi beneška davčna politika. Ne le da so morali vsi izdelki, namenjeni prekomorskemu trgovanju, najprej v Benetke, kjer so se plačevali razni daci, nenasitna državna blagajna je še zlasti od konca prve polovice 17. stoletja nalagala vse višje davke ne samo na skoraj vse proizvode, ki so prinašali kakršenkoli dohodek, temveč tudi na pridelke za domačo uporabo. Pri tem so jo zvesto posnemale lokalne oblasti. Odziv na te ukrepe je bil pri prebivalstvu pričakovan. Še bolj se namreč razvije tihotapstvo, ki ga nobena še tako ustrahovalna kazenska politika ni mogla zaježiti. Nasprotno, višji ko so bili davki, več je bilo tihotapstva. To pa ni negativno vplivalo le na državno blagajno, ki bi nedvomno lahko povsem brez skrbi shajala tudi brez silno skromnih istrskih prispevkov v primerjavi z davčnimi dohodki iz drugih območij Beneške republike, temveč predvsem na prihodke domačih komunov, ki tako niso imeli možnosti kakršnekoli infrastrukturne razvojne pomoči ali uvajanja projektov, ki bi lahko prispevali k oživitvi gospodarskih dejavnosti.

V predhodnih obdobjih izoblikovani in zakoreninjeni družbeni odnosi so se v istrski družbeni stvarnosti ohranjali še po obdobju beneške nadoblasti, ki ji je morda v nasprotju z obdobjem do 16. stoletja le težko pripisati večja prizadevanja za razvoj istrskega gospodarstva. Zanimivo pa je, da tako beneške kot lokalne oblasti tudi v drugi polovici 18. stoletja, ko je kljub vsemu zaznati napredke na gospodarskem področju, večino krivde za svoje neuspehe pripisujejo lokalnemu, večinoma zalednemu kmečkemu prebivalstvu, ki da je leno in neprizadevno. Ti stereotipi za večinoma slovansko istrsko prebivalstvo so se nato s pridom uporabljali v raznih nacionalistično-iredentističnih utemeljevanjih.

Viri

AMSI = Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria. Poreč 1884 – .

AST = Archivio di Stato di Trieste (Državni arhiv v Trstu).

ASV = Archivio di Stato di Venezia (Državni arhiv v Benetkah).

ASV. SM = Senato Mare.

ASV. SR = Senato Rettori.

CONF = ASV. Provveditori Soprintendenti alla Camera dei Confini.

CONS. X. = ASV. Consiglio di dieci. Lettere Rettori.

CSM = ASV. Cinque Savi alla Mercanzia.

DAPD = ASV. Deputati, ed Aggiunti sopra la Provision del Denaro Pubblico.

Leggi (1683) = Leggi, Decreti e Terminazioni del Ser.mo Magg.r Cons.o etc., Concernenti il buon gouerno dell'Istria. Valerio Da Riva, Pod.tà e Cap.o di Capodistria. (BCT).

Leggi (1757) = Leggi Statutarie per il buon governo della Provincia d'Istria. Delle Comunità, Fontici, Monti di Pietà, Scuole, ed altri Luochi Pii, ed Offizij della medesima. Lorenzo Paruta, Podesta e Capitano di Capodistria. (PMK).

M/ = Označevanje arhivskih enot po Inventarju F. Majerja (1904) in številki mikrofilmskega posnetka

- v: AST. Antico archivio municipale di Capodistria (Stari koprski občinski arhiv).
 PAK. PA. Pokrajinski arhiv Koper. Piranski arhiv.
Prov. = La Provincia dell'Istria. Koper, 1867 –.
 PSD = ASV. Provveditori sopra Dazi, Revisori e regolatori dei Dazi e Dazio del vino.
Rel. = Relazioni dei Podestà e Capitani di Capodistria, v: AMSI, 6–8/1890–92, 10/1894, 13/1897.
 RR = Relazioni dei Capitani di Raspo, v: AMSI, 4, 1889.
 SM = Senato Mare (1440–1797), v: AMSI, 7/1891, 9/1893, 11–17/1895–1901.
 SR = Senato Rettori (1630–1797), v: AMSI, 18–20/1902–1904, 22–23/1906–1907.
 SSS = ASV. Magistrato de Scansadori alle Spese Superflue.
Term. Biave = Terminazione degl'Illust. ed Accell. Signori Sopra Proveditori, Proveditori, ed Inquisitor alle Biave. Benetke 1771. PAK. PA. Stampe, šk. 1.

Literatura

- Angelozzi, G. (1978):** Le confraternità laicali. Un'esperienza Cristiana fra medioevo e età moderna. Brescia.
- Boerio, G. (1856):** Dizionario del dialetto Veneziano. Benetke, Premiata Tipografia di Giovanni Cecchini Edit.
- Darovec, D. (1999):** Odvzemi siromaku, daj bogatašu: Monte di Pietà v Kopru. Acta Histriae, 7. Koper, 479–494.
- Darovec, D. (1999a):** Vpliv množičnih smrti na gospodarsko in socialno podobo Istre skozi stoletja. V: Množične smrti na Slovenskem. Zbornik referatov 29. zborovanja slovenskih zgodovinarjev. Ljubljana, Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 11–44.
- Erceg, I. (1983):** Broj i finansijsko stanje bratovština u Istri (1741.). Vjesnik Historijskog arhiva u Rijeci i Pazinu, Rijeka–Pazin, 26, 103–123.
- Gestrin, F. (1965):** Trgovina slovenskega zaledja s primorskimi mesti od 13. do konca 16. stoletja. Ljubljana, SAZU.
- Gestrin, F. (1991):** Industrijske rastline (lan, konoplja, murve) na Slovenskem. Kronika, 39, 3, 39–44.
- Gestrin, F., Mihelič, D. (1990):** Tržaški pomorski promet 1759/1760. Ljubljana, SAZU.
- Klen, D. (1963):** Mletačka eksploatacija istarskih šuma i obvezan prevoz tereta do luke kao specifičan državni porez u Istri od 15. do kraja 18. stoljeća. Problemi sjevernog Jadrana, Rijeka, 1, 199–280.
- Lane, F. C. (1978):** Storia di Venezia. Torino, Giulio Einaudi Editore. (Orig.: (1973) Venice. A Maritime Republic. Johns Hopkins University Press).
- L'Istria (1846–1852)** di Pietro Kandler. Trst.
- Orioli, L. (1984):** Le confraternite medievali e il problema della povertà. Lo statuto della Compagnia di Santa Maria Vergine e di San Zenobio di Firenze nel secolo XIV. Rim, Biblioteca di storia sociale, 16.
- Sbriziolo, L. (1968):** Per la storia delle confraternite veneziane: dalle deliberazioni Miste (1310–1476) del Consiglio dei Dieci. *Scoale comunes*, artigiane e nazionali. Atti dell'Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti, Classe di scienze morali, lettere ed arti, 126, 405–418.
- Schanzer, C. (1899):** La trasformazione delle Confraternite nel diritto pubblico italiano. Rim, F.lli Capaccini Editori.
- Štefanič, V. (1956):** Bratovštine. Enciklopedija Jugoslavije, Zagreb, 2, 186–188.
- Vilfan, S. (1983):** Prometni položaj slovenskih dežel in preskrba zahodnih mest (od 14. do 17. stoletja). Zgodovinski časopis, Ljubljana, 37, 1–2, 5–20.
- Vilfan, S. (1986):** Temelji in razvoj denarnih sistemov v slovenskih deželah do 17. stoletja. Zgodovinski časopis, Ljubljana, 40, 4, 397–412.
- Žontar, J. (1957):** Svilogojstvo in svilarstvo na Slovenskem od 16. do 20. stoletja. SAZU, Ljubljana.

Summary

Economic Situation of the Venetian Istria in the 17th and 18th Centuries

Darko Darovec

In comparison with its Italian neighbour as well as the Croatian and Slovene hinterland regions the economic situation of the Istrian peninsula, which was under the Venetian rule at the time, was relatively favourable in the period between the middle of the 13th to the middle of the 16th century. The period between the middle of the 16th until the beginning of the 17th century, however, was characterised by economic stagnation and even decline in the north, but especially in the rest of the Venetian Istria. This was due to the intensive trade with the hinterland of what is today Slovenia, and Trieste. That was namely the time in which the Austro-Hungarian monarchy increasingly started to favour its harbours of Trieste and, in part, Rijeka, introducing forced routes and high taxes which re-routed the traditional merchant routes of the Austrian, better yet of the predominantly Slovene population, away from the Venetian part of Istria to its two harbours.

The subordination of northern Istrian towns at the time is also reflected in a multitude of Austrian money circulating in Venetian Istria; especially in the second half of the 18th century it became the principal means of payment not only in direct commercial transactions, but also in all the main state and provincial institutions such as the Venetian state chamber, the Istrian provincial fiscal chamber and *Monte di Pietà* in Koper, Piran, and Rovinj, in pawnshops and savings banks; due to these global processes all of above namely really operated only in the sphere of self-help and solidarity between the citizens, or better yet, between the upper classes. Despite an influx of newcomers, mainly from the areas of the Balkans which were under the Turkish rule, the already decimated population of the coastal towns in Istria and their direct hinterland could not economically recover to the extent that they were capable of adapting to the modern economic processes, manufactures, new trade products or new agrarian produce.

The responsibility of the Venetian fiscal policy for such an economic situation in Istria was considerable. All products intended for overseas trade first had to go to Venice where taxes had to be paid; on top of this the insatiable state treasury burdened with increasingly higher taxes not only those products which were bringing any amount of income, but also those intended for home use. Such policy was faithfully copied by local authorities. The population's reaction to these measures was predictable. Smuggling increased to a large extent and no, however fierce, means of punishment could prevent it. An increase in taxes denoted increased smuggling. This not only negatively affected the state treasury which, in comparison with the income tax obtained from other areas of the Venetian republic, could effortlessly manage without the meagre income from Istria, but also affected the income of local communes which had no way of obtaining help for developing their infrastructure or projects which could revive the lagging economy. Social relations, formed and rooted in the past, have been preserved in the Istrian social reality even after the period of the Venetian rule. Contrary to the period prior to the 16th century it would be difficult to attribute any visible efforts to develop the economy of Istria to the Venetian Republic. It is interesting, however, that in the second half of the 18th century, thus in the period which despite everything did exhibit a certain measure of economic progress, Venetian as well as local authorities ascribed the guilt for their own failures to the local, mostly rural population living in the hinterland, believing it to be lazy and not trying hard enough. These stereotypes, applied to the predominantly Slavic Istrian population, were put to good use in various nationalistic and irredentistic efforts later on.

